

Кредитування фізичних осіб та його особливості в Україні

Просяник І.В.

студентка факультету менеджменту та маркетингу
Національного технічного університету «Київський політехнічний інститут»

Статтю присвячено аналізу кредитування в Україні. Розглянуто сутність та теоретичні аспекти кредитування. Визначено особливості та сучасний стан кредитування фізичних осіб в Україні, досліджено фінансово-економічні чинники, інструменти та механізми кредитування фізичних осіб. Виявлено основні цільові призначення кредиту. Розглянуто умови надання кредитів в Україні. Визначено роль бюро кредитних історій при видачі кредиту. Виявлено актуальні проблеми та чинники, які стримують розвиток кредитування в Україні, проаналізовано статистичні дані Національного банку з 2008 по 2015 рр. та визначено чинники впливу на поведінку позичальників в цей час. Особливу увагу приділено впливу світової фінансової кризи на зниження обсягу кредитування в Україні. На основі спеціальних принципів регулювання банківського кредитування фізичних осіб у світовій практиці проведено порівняльну характеристику вітчизняного досвіду зі світовим та запропоновано заходи подальшого розвитку кредитування фізичних осіб в Україні.

Ключові слова: кредитування, кредит, споживчий кредит, принципи регулювання банківського кредитування фізичних осіб, бюро кредитних історій.

Просяник И.В. КРЕДИТОВАНИЕ ФИЗИЧЕСКИХ ЛИЦ И ЕГО ОСОБЕННОСТИ В УКРАИНЕ

Статья посвящена анализу кредитования в Украине. Рассмотрены суть и теоретические аспекты кредитования. Определены особенности и современное состояние кредитования физических лиц в Украине, исследованы финансово-экономические факторы, инструменты и механизмы кредитования физических лиц. Обнаружены основные назначения кредита. Рассмотрены условия предоставления кредитов. Определена роль бюро кредитных историй. Выявлены актуальные проблемы и факторы, сдерживающие развитие кредитования в Украине, проанализированы статистические данные Национального банка с 2008 по 2015 гг. и определены факторы влияния на поведение заёмщиков в это время. Отдельное внимание посвящено влиянию мирового финансового кризиса на снижение объема кредитования в Украине. На основе специальных принципов регулирования банковского кредитования физических лиц в мировой практике проведена сравнительная характеристика отечественного опыта и зарубежного и предложены пути дальнейшего развития кредитования физических лиц в Украине.

Ключевые слова: кредитование, кредит, потребительский кредит, принципы регулирования банковского кредитования физических лиц, бюро кредитных историй.

Prosyanyk I.V. BANK LENDING TO INDIVIDUALS AND ITS FEATURES IN UKRAINE

The article is dedicated to the analysis of loaning in Ukraine. There have been examined the essence and the theoretical aspects of loaning. There have been defined the peculiarities and the current state of lending to individuals in Ukraine. There have been studied the financial and economic factors as well as instruments and mechanisms of lending to individuals. The main designated purposes of loans have been specified and the terms and conditions under which the credits are granted have been looked into. The article also specifies the role of the credit history bureaus when a credit is granted. The article looks into topical issues and factors which restrain the growth of loans in Ukraine; it analyzes the statistical data of the National Bank from 2008 to 2015; it also defines the factors which influenced the loan debtors' actions in the time period covered. Special attention is paid to the impact of the global financial crisis on the lending decrease in Ukraine. Based on the special regulatory principles of bank loaning to individuals in the world there have been carried out the comparative analysis of domestic experience with the international one and there have been suggested the measures for further growth of lending to individuals in Ukraine.

Keywords: lending, credit, consumer credit, principles for the regulation of bank crediting, the credit bureau.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Споживчий кредит останнім часом особливо поширюється, адже найчастіше більшість населення України не мають змоги купувати товари тривалого користування за кошти, що отримують зі своїх поточних доходів. Значущість досліджень у сфері системи кредитування обумовлюється насамперед завданнями, які ставляться перед комерційними банками. Необхідно відзначити, що необхідною умовою зміцнення ресурсної бази комерційних банків, розширення ринків їх успішної конкурентної боротьби з небанківськими фінансово-кредитними закладами та

підвищення купівельної спроможності населення та їх життєвого рівня є насамперед енергійна діяльність банків у галузі обслуговування приватних осіб. Усвідомлення переваг основних фінансово-економічних чинників, інструментів та механізмів кредитування очевидні: з одного боку, це буде сприяти одержанню додаткових прибутків кредиторами, а з іншого, звичайно, – сприяти максимальному задоволенню потреб населення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Досліджувана проблематика є предметом наукового інтересу таких економістів як В. Василенко, В. Мамутов, І. Брітченко, Н. Меджибовська, В. Новіков, М. Дем'яненко, В. Алексійчук, О. Гудзь, Т. Герасімова, А. Мороз, О. Непочаєнко, М. Савлук, П. Саблук, А. Улановський, Д. Гриньков, Б. Івасів та ін. Однак, незважаючи на значні наукові здобутки вчених у дослідженні зазначеної проблеми, актуальними залишаються питання щодо шляхів подальшого розвитку споживчого кредитування в Україні.

Формування цілей статті (постановка завдання). Метою дослідження є розкриття соціально-економічної суті кредитування фізичних осіб, визначення його особливостей.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Процес кредитування має давні коріння. Хоча такий різновид фінансових відносин і був наслідком різноманітних чинників, проте збільшення купівельної спроможності населення завжди було пріоритетом у наданні кредитів.

Термін «кредит» тлумачиться зазвичай у двох значеннях, проте тільки одне з них охоплює майже всі види кредитних відносин, а саме: кредит – це відносини щодо надання ресурсів у тимчасове користування на умовах повернення із погашенням зобов'язань, які при цьому виникають [5]. У більш широкому розумінні кредит – це форма реалізації кредитних правовідносин, коли одна особа тимчасово набуває право кредитора стосовно іншої особи незалежно від юридичних підстав його виникнення; у вузькому розумінні – це правовідносини, що виникають між банком та позичальником на підставі кредитного договору [5]. Основні форми кредиту: банківський, комерційний, лізинговий, іпотечний, бланковий, консорціумний, споживчий тощо [1].

Найвагомішою відмінністю між позиками для придбання активів та споживчими кредитами є кінцева суть відносин. Якщо позики надаються суб'єктам із метою придбання, наприклад, акцій, облігацій, то мета кредитних відносин між кредитором і позичальником

полягає в кредитуванні кінцевого споживання. Варто відзначити, що за таких умов реалізація засади цільового використання отриманих фізичними особами кредитних ресурсів цілком залежить від волі банківських установ. Беручи до уваги сутність кредиту та характерні ознаки кредитування, можна зробити висновок, що кредитування фізичних осіб – це форма економічних відносин між позичальником та банком, яка передбачає надання населенню на умовах повернення, строковості, платності та забезпечення акумульованих у банку тимчасово вільних грошових коштів [5].

Споживчий кредит – це кошти, що надаються кредитором (банком або іншою фінансовою установою) споживачеві на придбання продукції [2]. Об'єктом кредитування може бути практично кожний предмет споживання (товар або послуга). Кредитують купівлю житла, побутової та оргтехніки, автомобілів, оплату навчання, відпочинку, лікування, проведення ремонту квартир і будинків. Споживчий кредит надається тільки в національній грошовій одиниці фізичним особам – резидентам України на придбання споживчих товарів тривалого користування та послуг і який повертається в розстрочку, якщо інше не передбачено умовами кредитного договору [6]. Споживчий кредит забезпечує підвищення купівельної спроможності та життєвого рівня споживачів, а також стимулює розширення обсягів виробництва на предмети споживання і послуги.

Установи банків надають кредити тільки повнолітнім дієздатним громадянам України, які мають постійне джерело доходу: одержують заробітну плату, пенсію та інші грошові доходи через установи банку, є акціонерами банку або мають депозитний рахунок в установі банку. При видачі кредиту обов'язково перевіряється кредитна історія – інформація про всі кредити позичальника та про дисципліну їх погашення, що Українське бюро кредитних історій (УБКИ) отримує від банків, страхових і лізингових компаній, кредитних союзів та інших фінансових інститутів. Оцінка кредитної історії – основний фактор під час рішення щодо видачі нового кредиту [9].

Кредитування фізичних осіб – це вагома складова частина економіки та фінансового сектора України. Протягом останніх років кредитування фізичних осіб набуло значного поширення. У зв'язку з цим наразі існує досить жорстка міжбанківська конкуренція. Можна виділити такі особливості банківського кредитування фізичних осіб [4; 6]:

- позичальник самостійно та вільно вибирає той банк, в якому б він хотів отримати позику. Фізична особа має право одночасно брати позики в різних банках;
- банківський кредит надається при укладенні кредитного договору;
- всі питання, що виникають з приводу кредитування, вирішуються на договірній основі безпосередньо між банком і позичальником;
- згідно з договором, кожний із суб'єктів кредитних відносин бере на себе певні зобов'язання;
- у разі надання позичальникові кредиту в розмірі, що перевищує 10% власного капіталу («великі кредити»), комерційний банк повідомляє про кожний такий випадок Національний банк.

На рис. 1 показано статистичні дані щодо обсягів кредитування в 2008–2015 рр., майже протягом всього періоду спостерігається зниження обсягів кредитування в Україні. Така динаміка пов'язана з тим, що в кінці 2008 р. в Україні проявилися перші ознаки світової фінансової кризи, що розпочалася в 2007 р. у США. Кредитний бум відіграв одну з ключових ролей у формуванні підґрунтя для цієї економічної кризи. Відомо, що протягом передкризового періоду мало місце суттєве зростання обсягів кредитування споживачів та виробників як іпотечного сектору США, так і багатьох інших галузей економіки [7, с. 178].

У 2010–2014 рр. спостерігалася низхідна динаміка обсягів кредитування в Україні, що відображало й світові тенденції. Але в 2015 р., за даними Національного банку України, загальний обсяг кредитів, виданих фізичним особам, суттєво зріс – з 167 773 до 179 040 млн. грн. [8].

Діаграма показує, наскільки зріс загальний обсяг кредитування, у тому числі споживчого. Така динаміка відображає вплив кризи

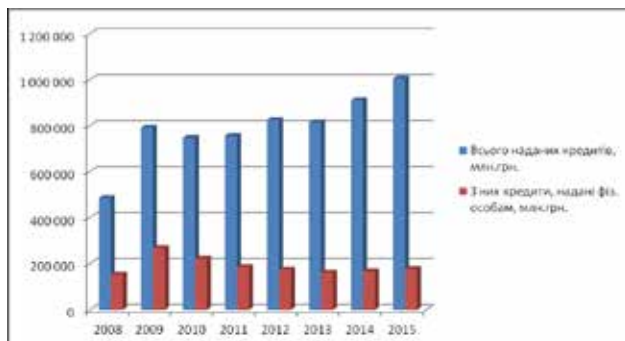

Рис. 1. Динаміка обсягів кредитування фізичних осіб в Україні в 2008–2015 рр. [8]

та воєнних подій, які розпочалися в 2013 р. і тривають досі.

До банків – лідерів у сфері кредитування фізичних осіб відносяться «ПриватБанк», «Ощадбанк», «УниКредит банк», «Райффайзен Банк Аваль».

Також унаслідок кризових явищ змінилися умови надання кредитів. Це стосується всіх видів кредитування фізичних осіб. Умови надання кредитів стали значно жорсткішими. Банки підняли початкові внески, підвищили строк розгляду заявок, а суми наданих кредитів були знижені. У додаток до збільшення суми комісій, що стягуються при отриманні комісій, банки вимагають офіційного підтвердження доходів. Іншими словами, сталося посилення приписів, які стосуються доходів потенційного позичальника. На даному етапі розвитку банківського законодавства в Україні не прийнято як універсальний комплексний нормативний правовий акт у сфері кредитування, так і спеціальний – у сфері кредитування фізичних осіб. І це при тому, що положення, передбачені нормами чинних нормативних правових актів, не здатні врегулювати відносини між кредиторами та позичальниками – фізичними особами чітко та вичерпно [3, с. 10–11].

До чинників, які стримують розвиток кредитування фізичних осіб в Україні, можна віднести: зменшення довіри до банків, зниження платоспроможного попиту населення, високу відсоткову ставку, що збільшує вартість кредиту для позичальника, зростання інфляційних та девальваційних очікувань, відсутність дієвих правових механізмів захисту прав позичальника.

Досить часто, говорячи про проблеми кредитування в Україні, вказують на недосконалість правової бази кредитування. Правовідносини у сфері кредитування регулюються нормами Цивільного кодексу України, законами України «Про Національний банк України», «Про банки і банківську діяльність», «Про іпотеку», «Про іпотечне кредитування». Але в розвинутих країнах світу, як правило, діє спеціальний закон про споживчий кредит, який забезпечує розвиток споживчої сфери.

У світовій практиці існує сім спеціальних принципів регулювання банківського кредитування фізичних осіб [5]: захист прав кредиторів; кредитоспроможність позичальника; забезпечення банківського кредиту; мінімізація кредитних ризиків банку; цільове використання банківського кредиту; прибутковість кредитних операцій банку; відповідальність позичальника за повернення кредиту.

Щодо умов надання кредитів у зарубіжних країнах, то до 80% усіх кредитів у країнах Євросоюзу видаються під заставу нерухомості. Терміни кредитування достатньо тривалі, із щомісячними виплатами. Наприклад, у Німеччині кредити на житло надаються іпотечними банками терміном до 30 років. Кредити в Італії видаються інститутами земельного кредиту терміном не більш як на 25 років. У Великобританії кредити на придбання житла надаються майже до 60 років. В Україні ж максимальний строк кредитування під заставу житла становить 20 років. У грудні 2015 р. процентні ставки за іпотечними кредитами, наданими протягом місяця нефінансовим корпораціям, у гривнях становили 14,9%, у доларах США – 13,3%, в євро – 11%. У Болгарії ставки по іпотеці в середньому становлять 6,5%. Для порівняння, в Австрії місячна ставка всього 2,5%. В Європі та США нині середні іпотечні ставки не перевищують 8% річних [8; 10].

Порівнявши світовий досвід та тенденції вітчизняного кредитування, можна дійти висновку, що в Україні відсутній систематичний підхід для реалізації переліченого вище, тому потрібно переглянути принципи та умови кредитування фізичних осіб. Потрібно здійснити аналіз сфери кредитування фізичних осіб у зарубіжних країнах та перейняти набутий більш розвиненими країнами досвід, а саме збільшити термін сплати кредитів, зменшити відсоткові ставки по іпотеці. Особливо негативним чинником у сфері банківського кредитування фізичних осіб є прострочена заборгованість, тому було б доцільно видавати кредити переважно під заставу нерухомості, більш ретельно перевіряти кредитну історію та кредитоспроможність позичальника, тобто посилити роль Українського бюро кредитних історій. Такі заходи мінімізують банківський ризик щодо несплати чи простроченої заборгованості. Крім того, доцільно було б посилити контроль кредитів, що надаються фізичним особам, а саме за доцільністю наданого

кредиту. Таким чином, необхідно впровадити більш збалансований та обдуманий аналіз платоспроможності позичальників. Важливо також звернути увагу на недосконалість організаційно-правової основи банківського кредитування фізичних осіб. Пропонується вжити заходи щодо введення спеціального закону «Про споживчий кредит», який буде захищати права позичальника.

Висновки з цього дослідження. Останнім часом споживчий кредит набуває широкого розповсюдження в Україні, оскільки світова криза та інші кризові явища не пройшли повз економіку України. Знизилась обсяги виробництва, посилюються темпи інфляції, що супроводжувалися девальвацією грошової одиниці, підвищився рівень безробіття, знизився рівень життя, а з тим зросла і неплатоспроможність споживачів. Саме тому зросла потреба в отриманні споживчих кредитів, які забезпечують підвищення купівельної спроможності, життєвого рівня споживачів, а також стимулюють розширення обсягів виробництва. Проаналізувавши та дослідивши основні проблеми кредитування фізичних осіб в Україні, серед яких – занадто висока відсоткова ставка, відсутність правових механізмів захисту прав позичальників та правової бази кредитування в цілому, можна зробити висновки щодо потенційної ефективності наступних заходів. По-перше, слід розширити і вдосконалити організаційно-правову та фінансово-економічну основу банківського кредитування фізичних осіб. Доцільно вжити заходи щодо введення спеціального законодавства, яке буде сприяти розвитку банківського кредитування і тим самим підвищення соціально-економічного розвитку держави.

Також важливим є дотримання банками принципів чесною конкуренції та надання клієнтам повної інформації про умови кредитування, знову ж таки забезпечити захист прав кредиторів за допомогою юридичних та адміністративних заходів.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Куртвелієва Д.Д. Сучасний стан кредитування фізичних осіб в Україні та шляхи його вдосконалення / Д.Д. Куртвелієва [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=237>.
2. Закон України «Про захист прав споживачів» від 01.01.2016 р. № 1023–XII // Відомості Верховної Ради України. – 1991. – № 30. – Ст. 379.
3. Улановський А.М. Споживчий кредит: що потрібно знати перед тем, як іти в банк / А.М. Улановський // Фінанси для всіх. – 2005. – № 12. – С. 10–11.
4. Зубишена О.В. Особливості банківського кредитування фізичних осіб в Україні / О.В. Зубишена [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.rusnauka.com/12_KPSN_2013/Economics/1_133245.doc.htm.
5. Бюро кредитних історій [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://ubki.ua>.

6. Башлай С.В., Лобода Н.О. Теоретичні аспекти та особливості банківського кредитування фізичних осіб в Україні / С.В. Башлай, Н.О. Лобода [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://dspace.uabs.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/1067/1/Kredit_fiz_osib_ukr.pdf.
7. Голюк В.Я. Кредитування як чинник фінансової кризи / В.Я. Голюк [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://lutsk-ntu.com.ua/sites/default/files/u_nomeri_2_2014_noviy.pdf.
8. Національний банк України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.bank.gov.ua/control/uk/index>.
9. Литвинцева Г.С. Проблеми кредитування населення в умовах економічної нестабільності / Г.С. Литвинцева [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://repository.hneu.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/336/1/Литвинцева%20Г.%20С.%20Проблеми%20кредитування%20населення%20в%20умовах%20економічної%20нестабільності.pdf>.
10. Здобувач І.Є. Іноземний досвід здійснення банківських операцій щодо надання споживчих кредитів / І.Є. Здобувач [Електронний ресурс]. – Режим доступу : file:///D:/ACER/nvnltu_2013_23.13_52.pdf.